ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԷ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 · 1840 · ԹԻՒ 21

Պօա Ս. Յովհաննէսի։

Նղկաստանի բոլոր կողմերը հասարակօրէն գոնըված անհամար Թունաւոր օձերը մեծ արգելք են ան տեղվանքը բնակող բոլոր բնակիչներուն վայելչութեանը։ Երկրջուններըը երբեմն ամէն մէկ քայլը փոխելուն վախի և կասկածի մէջ են. քանզի մինչև անգամ երբեմն տուներուն մէջը կըպատահին անոնց. և քաջասիրտ ու անվախները ևս շատ անգամ տհաճութիւն կըզգան աս Թունաւոր զեռուններըը տեսնալնուն։ Ըս ահաւոր օձերուն ամէնէն մեծը ան է՝ որ Լատիներէն Պօա Ս. Յովհաննիքեօր կըկոչվի։ Բայց քնակիչները այնչափ զարհուրելի չեն կարծեր անիկա, ինչու որ իր խածուածքը շատ Թունաւոր չէ, և իր չափազանց մեծութիւնովը հեռուէն կըտեսնըվի։

Պօա Ս. Յովհաննիքեօր օձը յաճախ կերակուր ջուղելով շատ ուրիշ օձերուն պէս իր կեանքին մեծ մասը կըզալարվի քունով կանցունէ, կամ Թմրած վիճակի մը մէջ կըմնայ։ Ըս վիճակին մէջը քիչ վտանգով կամ զժուարութիւնով կարելի է յաղԹել անիկա, Թէ որ քիչ ատեն առաջ կերակուրով յղփացած է ինքը. բայց իր արԹուն եղած ատենը անոր վրայ երԹալը խենդութիւն է։ Երբոր անօթենայ, աս հըսկայածաւ զեռունը իր աւջն ցուցըցած ծանրաշարժ ծանրութեանը հակառակ սքանչելի ժրութիւն մը կըստանայ։ Երբոր որսի սպասէ, սովորաբար կերԹայ ծառի մը բունէն կամ ճիւղերէն կըկախվի. և անանկ ծառ մը կընտրէ՝ որուն տակը խոտաւէտ տեղ ըլլալուն կամ մօտէն ջուր անցնելուն հաւանականապէս չորքոտանիները պիտի գան ճարակելու կամ ջուր խմելու։ Ըսանկ ծառէն կախված կըսկըսի օրվիլ՝ որպէս Թէ ծառին մէկ ճիւղը կամ կախված մէկ մասն է, մինչև որ ապերջանիկ կենդանի մը հոն մօտենայ. և անատունը յանկարծակի իր զերքը աւրելով կըբռնէ անկասկած կենդանին, և կըսկըսի ոլոր ոլոր փաԹԹըվիլ ա֊նոր վիզին և կուրծքին։ Ուրիշ մը անօգուտ կանչվըռտուքէն և աշխատանքէն եռաւ խեղճ կենդանին որ օձին մալմինովը պինդ մը փաԹԹըված է, կըխեղդըվի և կըմեռնի։ Ըս տեղս պէտք է յիշել որ օձը իր որսը մեռցունելու համար՝ չէ Թէ միանգամայն անոր բոլորտիքը կըփաԹԹէ զինքը, հապա իր բոլոր մարմինը կարգաւ կըփաԹԹէ անոր վրան։ Ըսանկ փաԹԹըվելէն եռաւ կըսկըսի անանկ սաստիկ զօրութեամբ սըխմել պզտիկցունել իր ծալքերը՝ որ կըփստրէ կենդանիին ոսկորները. և ասանկով չէ Թէ միայն անիկա կըմեռցունէ, հապա անոր սաստկած մարմինը ան վիճակին մէջ կըբերէ որ դիւրութեամբ կրնայ կլըլվիլ։ Ըս ալ կատարելէն եռաւ կըսկըսի անիկա կլլել պատրաստըվիլ։ Ըջած որսին անդամները յարմար դիրքի մը խօԹելով՝ և անոր վրան իր մածուցիկ շողիքովը պատելով որսին դլուխը իր լայնաբաց բերանը կառնէ, և սքանչելի կերպով մը քիչ քիչ ներս կըքաշէ կըկըլէ անիկա։ Սովորաբար իր որսը ասոնք են, շուն, այծ, եղջերու, և ասոնց֊մէ պզտիկ կենդանիները։ Ըհպէր՝ Նղղէսայի Նպիսկոպոսը՝ որ Ընգկաստանի առաջնորդն էր, Ճշմարիտ կըկարծէր ան պատմութիւնները Թէ աս օձերը գոմէշի պէս մեծ կենդանիներ ալ կրնան. բայց մարդու վրայ յարձակելնին բոլորովին Ճշմարիտ է։

Համբորդին մէկը կըպատմէ Թէ, «Որ֊որ Կալկաթա երԹալէն քանի մը տարի առաջ Ընգկաստանի Նաւի մը Նաւապետը Յոհն տէրբանտ ըսված տեղէն անցնելուն ծովեզերքը եղած գեղերուն մէկը մակոյկ մը խրկեց՝ որ աս օտարատեաց կողմերուն մէջն քանի մը աղքատ բնակիչներուն հասցուցած պտուղներէն քիչ մը Թարմ մրգ առնեն գան։ Նաւաստիները ծովեզերքը հասան, և հոն մակոյկը կապեցին, ու իրենց ընկերներուն մէկը մէջը ձգեցին որ նաւա֊

ՊՕԼ ՓՕՆԱՊԱՐՏՕՐԻՆ ՆԵՐՔԱՏԻՒ ՄԸ
ՓԱԹԹԱԾԸ։

կին զգուշանայ ։ Ը.սոնք որ գայլին՝ մակոյկին պահպանութիւն ընելու համար մնացող գժբաղդը տաքին չի դիմանալով՝ նաւաբանը ներսն տակը մնաւ որ քնացաւ ։ Երբոր ինքը աս երջանիկ վիճակին մէջը անհոգ պառկեր էր ։ մէկ ահագին պօա Ը.օնսթրիքթօր մը եկաւ մակոյկը մնաւ ։ և իր վիթխարի մարմինը քնացողին բոլորտիքը փաթթելով՝ անիկա ճզմելու մեռցունելու վրայ էր ։ Ա.էյմալ աս ապերջանիկ վայրկեանիս իր ընկերները հասան ։ և տեսնալով գազանը վրան յարձրկեցան ու զարկին կտրեցին իր պոչը ։ ասիկա անանկ ցաւ տրաւ գազանին՝ որ իր չարութիւն ընելու զօրութենէն տկացաւ ։ Ը.սանկով դիւրութեամբ կրցան սատկեցունել օձը ։ ու չափելով գտան որ վաթսուներկու ոտք և քանի մը մատ երկայնութիւն ունէր ։

Պուազիլիայի մէջ ընդհանուր կարծիք մը կայ թէ ով որ պօա Ը.օնսթրիքթօր օձին խածնըվի՝ ամենևին մէկ ուրիշ օձէ մը վախնալիք չունի ։ Ը.ս կարծիքը հաւանականապէս միայն նախապաշարմունք մըն է ։ Յամի 1817 Պատաւիայէն աս տեսակը օձ մը բերվեցաւ Ը.նգոտա ։ անոր անյագ ախորժակը պատմելով աս գլուխը վերջացունենք ։

Ը.ս օձը թէպէտ շատ մեծ էր ։ բայց չէ թէ խիստ մեծերէն էր ։ Իր ստուկին մէջը մէկ ողջ այծ մը ղրին ։ օձը քանի մը վայրկեան իր որսին վրայ նայեցաւ ։ լեզուովը շօշափեց ։ և ետքը գլուխը ետ քաշելով՝ այծին կոկորդին զարնելու երկնցուց ։ բայց այծը քաջութիւն ցուցընելով եղջուրները դէմ դրաւ ։ Օձը նորէն ետ քաշվեցաւ՝ որ նորէն անոր վրայ յարձրկվի էվելը զօրութեամբ ։ Ը.ս անգամին այծին ոտքէն խածնելով կատաղաբար գետինը զարկաւ անկա ։ և սկսաւ սքանչելի արագութեամբ ինքզինքը անոր մարմինին վրայ փաթթել ։ իր գլխաւոր ծանրութիւնը անոր վզին վրայ ձգելով ։ Ը.յծը անանկ յաղթված ճնշաց որ շարժելու կարողութիւն չունէր ։ Օձը իր որսը մեռցունելէն ետև քանի մը րոպէ ասանկ փաթթված ճնշաց ։ և վերջապէս սկսաւ կամաց կամաց թուլնալ ։ ու բոլորովին ինքզինքը արձրկելով մեռած մարմինը կըլլելու պատրաստվեցաւ ։ Ներոնովը չորս կողմն զննելով՝ սկսաւ գլուխը բերնին մէջը քաշել ։ բայց եղջուրները չորս չորս մատ երկրնցած ըլլալով դժուարութիւն տըւին իրեն ։ Երկու ժամի չափ աւելնին մէջ՝ այծին բոլոր մարմինը աներևոյթ եղաւ ։ Հ.ատ զարհուրելի կերևար գազանը աս տարօրինակ գործը կատարած ատենը ։ Կերևար թէ անանկ նեղութիւն կըկրէկոր որ պիտի խեղդվի ։ կըթըբէը որ իր այտերը պիտի պատռտէին ։ և կըտեսնը վէր որ այծին եղջուրները իր կոկորդը պիտի ծակէին ։ Ը.ս բազմաշխատ գործը լըմընցունելէն ետև՝ օձը իր հասարակ հաստութեանը երկուքին չափ հաստըցաւ ։ Ինտոր որ կեցեր էր նէ քանի մը օր առանց շարժելու անանկ մնաց ։ և որչափ որ զինքը գրգռեցին ։ չի կրցան իր թմրութենէն արթընցունել ։

Խոնարհութիւն ։

Պտղատու ծառերուն ամէն ատեները որոնք առատ պտուղով բեռնաւորված են ։ դէպի վար կըծռին և ուրիշներէն էվելը ցած կըկախվին ։ ասանկ ալ անձինք որ շատ շնորհքներու և մեծամեծ պարգևներու տէր են՝ և էվելըը օգտակար են ուրիշներուն ։ ամենէն խոնարհ են ։ և ինքզինքնին ամենէն նուաստ կըսեպեն ։

Նեղը-Լեռան մէջ ուրախութիւն կայ։

Յիսուս Քրիստոս երկնաւոր հանգստու-
թեան մօտաւոր յուսովը իր նեղեալ ժո-
ղովուրդը կօգնէ, և անոնք իրենց նեղու-
թենէն կազատէ։ Ո՛րչափ անգամ զօրագը-
լուխները իրենց զօրքերը կրքաջալերեն ան
յուսովը՝ թէ շուտով պիտի տեսնան իրենց
խաղաղասէր բնակարանները, իրենց ծը-
նողքները, եղբայրները, քոյրերը և բարե-
կամները, որոնք աչքերնին ղրեր կըսպա-
սենկոր անոնց ըրած յաղթութիւնը շնորհա-
ւորելու։ Ով նեղեալ Քրիստոնեաներ,
մտմըտացէք դուք ալ ձեր յաւիտենական
բնակարանին վրայ ուր որ ձեր ղօրագլուխը
Յիսուս ձեր հոգիները պիտի տանի, և ա-
տոնցն ձեր մարմինները։ Դուք մէկ
ՀԱՅը մը ունիք հոն, որ ըսլըր երկրաւոր
հայրերէն էվելի քաղցր, բարեշնորհ և գո-
րովալից է։ Դուք եղբայրներ ու քոյրեր
ունիք հոն, ամէն անոնք՝ որ աշխարհի վրայ
ապրեցան, և Աստուծոյ շնորհքովը իրենց
մեղքերէն ղղջացին, Ջհնարատապէս Քրիս-
տոսի հաւատացին ու հաւատքին աղեկ պա-
տերազմը պատերազմեցան։ Դուք բարե-
կամներ ունիք հոն, որ մարմնաւոր աչքով
բնաւ տեսած էջք անոնք, բայց անոնք կը-
ցանկան որ ձեզ տեսնան և դուք ան ամե-
նաղուարճալի երկրին մէջը իրենց հետը
ըլլալով։ Նէ հոն ամէնը անանկ սիրելի ա-
նանկ մաքուր՝ անանկ քաղցր և անանկ բա-
րեբաստ են, ամէնը անանկ միտք և մէկ հո-
գի են։ ամէնն ալ անանկ ուրախութեամբ
ձեզ պիտի բաւևեն իրենց փրկըվելուն
պատմութիւնը ձեզի ընելով և ձեր պատ-
մութեանը ականջ դնելով, և միաբանու-
թեամբ ձեր հասարակաց փրկիչին երկիր-
պագութիւն ընելով, որ ան խաղաղութեան
երկրին մէջը մեկզմեկու պատահելու խոր-
հուրդը անգամ ձեզմէ ամէնէն էվելի մարած
անձը պիտի կենդանացունէ, աղօթքով՝ հա-
ւատքով՝ աշխատելով՝ և սրբազան համբե-
րութիւնով յառաջ վազելու, մինչև որ ա-
մէն մէկ անձին կարգը գայ ան հանդիստը
մտնալու։

Ո՛նատեղը՝ ով խնդութեանս, ալ նե-
ղութիւն չի կայ։ Հրեշտակները, յաստիս
պատերուն վրայ գրեցէք ասիկա։ Ընդարձակ
կատարեալ հոգիները, ձեր ոսկեղէն քը-
նարներովը նուագեցէք ասիկա։ Ով դուք՝
որ Գառնին արունը ձերմըկցած լաթերը կը-
հագնիք՝ և ձեռքերնիդ արմաւենիի ոստեր
կըբռնէք, սկըսեցէք առ երգը հիմայ։
Ալ չի պիտի ըլլայ· ալ երկինքը պատե-
րազմ չի կայ հիմայ։ Սարմինը ու արունը
իրենց ներկայ վիճակովը հոն չի պիտի մըտ-
նան։ Ոչ չար աշխարհ և ոչ դեշ կերբեր
կան հոն։ Նրանելի են, եղբարք իմ, ան-
չափ երանելի են ան մեռելները՝ որ Տէր
ննջեցին։

Յարութենէն ելիւնդը նորոգու-

Սէկը երաւունք չունի յուսալու թէ ինքը
երկնից մէջ իր աչքովը պիտի տեսնայ
Քրիստոսի փառքը թէ որ անիկա առ աշ-
խարհիս մէջը փոքր չի շատե հաւատքով
չի տեսնար ան։ Հնորհքը մեզ փառքի կը-
պատրաստէ· հաւատքը աներևոյթ բաները
տեսնալու։ Ըն հոգին որ առ կեանքիս մէջը
Աստուծոյ Որդիին վրայ հաւատքով և հո-
գևոր լուսով զարդարված չէ, փառքի կամ
Աստուածորդին իր եղածին պէս տեսնալու
բնդունակ չէ։ Երաւ որ ամէն մարդ երկին-
քը երթալու յարմար կրկարծէ ինքզինքը·
և կըսէ թէ ի՞նչ արդեօք կայ։ Սար-
դիկ ընդհանրապէս վստահութեամբ մը կը-
սեն թէ կուզեն Քրիստոսի հետ ըլլալ և իր
փառքը տեսնալ, բայց երբօք չեն պիտեր
թէ ասիկա ինչ է· առանկ բանի մը բաղ-
ձալնուն պատճառը չեն կրնար յուսընել։
Նէ երաւ երկինքը երջանկութեան տեղ
ըլլար անոնց որ իրենց մեղքերուն մէջ կը-
մեռնին, թէ և հնար ըլլար իրենց հոն մըտ-
նալու։ Նրաժշտութիւնը զուարճութիւն մը
չի տար անոնց՝ որոնք խուլ են· զեղեցիկ
գոյները չեն բերկրեցուներ անոնք՝ որոնք
կոյր են։ Ովկիանոսի յուրտ և մթին յա-
տակին ձուկ մը հանէ և անիկա արեգակին
ջեռուցիկ ճառագայթներուն մէջը դեր,
նայէ թէ անկից օգուտ մը կրըլլայ իրեն· ա-
նիկա իր ապրելու տեղը չէ։ Երկինքն ալ
օգուտ մը չի պիտի ընէ անոնց՝ որ առ աշ-
խարհին մէջը իրենց հոգիները նորոգված
չեն։ Ըսոր համար կըզգանանք որ առաքեա-
լը գոհութիւն կատայ Աստուծոյ՝ որ
մեզ կանչեց սուրբերուն վիճակին մասնակից
ըլլալու՝ լուսով։ Կող. ա. 12։

Յհոհաննէս Պօղոսեան էրզրում։
Թիւ 3։

Պրիսկիանոս առաջ գնայ՝ մինչև որ Ակվիլային տունը հասնի, ուր որ կրկին և կրկին չալեց դուռը։ Այն երկրը մեկը հասաւ դուռը, և հարցուց թէ ո՞վ է ան։

Պրիսկիանոս. Տէր իմ, ես Ճանապարհորդ մըն եմ, որ գնա ատանը տէրոջը մեկ քարեկամը խրկեց հոս իմ օգուտիս համար. անոր համար տանը տէրոջը հետ կուզեմ խօսիլ։

Ըսաւ՝ մարդը կանչեց տանըտէրը՝ որ քիչ մը առնեն ետքը Պրիսկիանոսին և հաւ, և հարցուց անոր թէ ինչ կուզէ։

Պրիսկիանոս. Տէր իմ, ըսաւ Պրիսկիանոս, ես մեկ մարդ մըն եմ՝ որ Կորնթոսէն Ասիոն լեռը կերթամ կոր. և ատ Ճամբուն գլուխը եղած դուռին մարդը ինծի ըսաւ՝ որ եթէ հոս գամ՝ նէ, դուն ինծի անանկ պատուական բաներ պիտի ցուցընես՝ որոնք ինծի օգուտ պիտի ընեն իմ Ճամբորդութեանս մէջ։

Ակվիլա. Ընատեն Ակվիլային ըսաւ. Այս երկու, և քեզի օգտակար եղած բաները ցուցընեմ։ Այսպէս տանըտէրը իր Ճառային հրաման ըրաւ որ Ճրագ մը վառէ, ու Պրիսկիանոսին ալ ըսաւ որ անոր հետևէն երթայ։ Նոքը անիկա մեկ մանաւոր սենեակ մը տարաւ, և իր Ճառային հրաման ըրաւ որ դուռ մը բանայ. Ճառան երբոր դուռը բացաւ, Պրիսկիանոս պատին վրայ կախված մեծաքուռ անձի մը պատկերը տեսաւ. և պատկերին ձևը աս էր։ Աչքերը երկինքը վերցուցած էր, գիրքերուն պատուականը իր ձեռքն էր, Ճշմարտութեան օրէնքը իր պուկունքներուն վրայ դրված էր, և աշխարհս իր ետևն էր. անանկ կայներ էր՝ որպէս թէ մարդոց կողմանէ փաստաբան մըն էր, և իր գլխուն վրայով ոսկեղէն պսակ մը կախված էր։

Պրիսկիանոս. Ընատենը Պրիսկիանոս հարցուց՝ թէ ի՞նչ կընշանակէ անիկա։

Ակվիլա. Ան մարդը՝ որուն որ պատկերն է ասիկա, հազարներէն մեկ հատիկ է։ Այն ան որ կըսեմնաս թէ աչքերը երկինքը վերցուցեր է, գիրքերուն պատուականը իր ձեռքն է, և Ճշմարտութեան օրէնքը իր պուկունքներուն վրայ դրված է, ասիկա քեզի կըցուցընէ՝ թէ իր գործը է՝ անխմանալի բաները գիտնալ և յայտնել մեղաւորներուն, ինչպէս նաև կըսեմնաս որ իբրև փաստաբան կայներ է մարդոց կողմանէ։ Այն ան որ կըսեմնաս թէ աշխարհս իր ետևն է, և ոսկեղէն պսակ մը իր գլխուն վրայ կախված է, ասիկա քեզի կըցուցընէ՝ թէ իր տէրոջը ծառայութեանը ունեցած սիրոյն համար աշխարհիս բաները փուճ և անարդ համարելով, ապահով է թէ հանդերձեալ աշխարհին մէջը փառքով պիտի վարձատրի։ Ըրդ՝ ըսաւ Ակվիլային, պինտ առաջ քեզի աս պատկերը ցուցուցի, քանզի ան մարդը՝ որուն որ պատկերն է ասիկա, մի միայն մեկ մարդ մըն է՝ որուն որ քու գացած տեղդ տէրը իշխանութիւն տըւաւ քու Ճամբուդ մէջը պատահելու բոլոր դժուարին տեղվանքը քեզի առաջնորդելու։ Այստի միտդ պահէ, որ չըլլայ թէ քու Ճամբուդ մէջը անանկ մարդոց պատահիս որ կըկեղծաւորին շնորհ Ճամբան քեզի առաջնորդելու, բայց երբեմն Ճամբան շիփշիտակ մահին դուռը կիջնայ։

Ասկից ետքը անոր ձեռքէն բռնեց՝ ու տարաւ մեծ սրահի մը մէջ խօթեց որ փոշիով լեցուն էր, քանզի քնաւ աւել զարնված չէր հոն։ Ասիկա քիչ մը տեսնալէն ետև՝ Ակվիլային մեկը կանչեց որ գայ աւլէ։ Հոմայ մարդը աւլելու որ սկըսեց, փոշին անանկ ամպի պէս կելլար՝ որ Պրիսկիանոսը մաղ ճնաց պիտի խեղդըվէր։ Ընատեն Ակվիլային հոն կայնող օրիորդի մը ըսաւ՝ որ քիչ մը ջուր բերէ ու սրահին մէջը ցըրցընէ. աղջիկը ասիկա ըրաւծին պէս՝ դիւրութեամբ աւլըվեցաւ ու մաքրըվեցաւ սրահը։

Պրիսկիանոս. Ասիկա ի՞նչ կընշանակէ, հարցուց Պրիսկիանոս։

Ակվիլա. Պատասխան տըւաւ Ակվիլային ըսելով. Այս սրահը կընշանակէ մեկ մարդու մը սիրտը՝ որ աւետարանական քաղցր շնորհքով բնաւ սրբագործըված չէ։ Փոշին իր սկզբնական մեղքը և նեըքին ապականութիւնն է որ բոլոր մարդը կըպղծէ։ Ան որ առաջ սկսեց աւլել, Օրէնքն է. բայց ան որ ջուր բերաւ և ցանեց, Աւետարանն է։ Այստի ան որ տեսար թէ առջինը աւլելու սկսածին պէս փոշին անանկ տարամերժեցաւ

սրահին մէջը որ ինքը չէր կրնար մաքրել, և դուն զրեթէ կըխեղդըվէիկոր, ասիկա կըցուցընէ քեզի թէ օրէնքը (իր գործքերովը) սիրտը մեղքէ մաքրելուն տեղը, կը կենդանացունէ *, կըզօրացունէ †, և կը վերցունէ անիկա հոգիին մէջը ‡։ Դարձեալ՝ ան որ տեսար թէ օրինուդը սրահին մէջը ջուր ցրցքնեց՝ և անոր վրայ դիւրութեամբ մաքրըվեցաւ ան, ասիկա կըցուցէ քեզի, թէ երբոր Աւետարանը իր քաղցր և պատուական զօրութիւնովը սրտին մէջը կուգայ, անատեն մեղքը կըտկարանայ և կը յաղթըվի, ու հոգին կըմաքրըվի անոր վրայ ունեցած հաւատքովը, և հետևապէս փառաց Թագաւորին բնակութեանը յարմար տեղ մը կըլլայ ան §։

Առջի եղբը նաև երազես մէջը տեսայ որ Մեկնիչը անոր ձեռքէն բռնեց և մէկ պզտիկ սենեակ մը տարաւ, ուր որ երկու տղայ իրենց աթոռներուն վրայ նստեր էին։ Մեծին անունը էր՝ Ընհամբերութիւն, և պզտիկին անունը Համբերութիւն։ Ընհամբերութիւնը կրթըւելէր որ մեծ նեղութեան մէջ էր. բայց Համբերութիւնը շատ հանդարտ էր։ Աւստի Քրիստիանոս հարցուց թէ, «Ընհամբերութիւնին նեղութեանը պատճառը ի՞նչ է»։ Պատասխան տըւաւ Մեկնիչը. «Յոնոյ վերակացուն իրեն ըսաւ որ մինչև գալ տարի սպասէ նէ խիստ աղեկ բաներ պիտի ունենայ, բայց ինքը բոլորը հիմայ կուզէ. սակայն Համբերութիւնը կրկամի սպասել»։

Եղբը տեսայ որ Ընհամբերութիւնին քով մեկը եկաւ, ու տոպրակ մը ոսկի բերաւ և անոր ոտքը պարպեց անիկա. ինքը անոնք առնելով ուրախացաւ անոնցմով և միանգամայն Համբերութիւնը ծաղր ընել սկսեց։ Բայց տեսայ որ քիչ մը ատենէն եղբը բոլորն ալ շռայլութեամբ վատնեց, և իրեն ուրիշ բան չի մնաց՝ բայց հնոտի լաթեր։

Քրիստիանոս. Ընձատենը Քրիստիանոս Մեկնիչին ըսաւ. Այս բանս աղէկ մը բացատրէ քեզի։

Մեկնիչ. Պատասխան տըւաւ Մեկնիչը թէ, Այս երկու տղաքը օրինակ են. Ընհամբերութիւնը աս աշխարհիս մարդոցը օրինակ է, ու Համբերութիւնը հանդերձեալ աշխարհի մարդոցը օրինակ է. քանզի ինչպէս որ հոս կըտեսնաս թէ Ընհամբերութիւնը բոլոր բանը հիմայ՝ աս տարի ուներ, այսինքն՝ աս աշխարհիս մէջ. ասանկ աս աշխարհիս մարդիկն ալ բոլոր իրենց բարութիւնները հիմայ ունենալ կուզեն. չեն կրնար մինչև գալ տարի կենալ, այսինքն մինչև անդի աշխարհը երթալնին սպասել իրենց բաները ընդունելու համար։ Հանդերձեալ աշխարհին բարիքներուն վրայով եղած բոլոր Աստուածայնին վկայութիւնները այնչափ ճշմարիտ չեն սեպեր որչափ անաւակը, որ կըսէ՝ "Ձեռք մը ունի ծախելու վայելուչ եղածը"։ Բայց ան որ տեսար թէ ինքը շուտ մը շռայլութեամբ բոլորն ալ վատնեց՝ ու հիմայ իրեն բան մը չի ձգեց բայց հին լաթեր, աշխարհիս վերջը բոլոր ասոր պէս մարդիկներուն ալ ասանկ պիտի ըլլայ։

Քրիստիանոս. Իմայ Քրիստիանոս ըսաւ. Այս հիմայ կըտեսնամկոր որ Համբերութիւնին ըրածը մեծ խելացկութիւն է. և ան ալ մեկ քանի պատճառներով. մէյմը՝ որ ամենալաւ բաներուն համար կըսպասէկոր. մէյմալ՝ որ ինքը իր փառքին պիտի հասնի, բայց մեկալը հին լաթերէն՝ ի զատ բան մը չունի։

Մեկնիչ. Յոնոյմէ՝ ի զատ ուրիշ պատճառ մըն ալ կրնայիր տալ իր խելացկութեանը. այսինքն ան՝ որ հանդերձեալ աշխարհի փառքը բնաւ չի պիտի վերջանայ, բայց յոնոյ խոկոյն կըկորնչին։ Յորդ հարմար Ընհամբերութիւնը այնչափ իրաւունք չունէր Համբերութիւնին վրայ խնդալու՝ ինքը իր բարիքները առաջ ստանալուն համար, որչափ որ Համբերութիւնը իրաւունք պիտի ունենայ անոր վրայ խնդալու իր բարիքները վերջը ունենալուն համար։ Վասնզի առաջինը պարապ անցնիլ որ վերջինը անոր տեղը գայ. բայց վերջինը բնաւ չանցնիլը, ինչու որ մեկ ուրիշը չի կայ իր տեղը գալու։ Աւստի ան՝ որ իր բաժինը առաջ ունեցաւ, հարկաւ ժամանակ պիտի ունենայ անիկա վատնելու. բայց ան որ իր

* Ես. 9։ † Ա. Կորնթ. ԺԵ. 56։ ‡ Ես. Ե. 20։ § Հայտ. ԺԹ. 3։ Լուկ. Ե. 26։ Գործ. ԺԵ. 9։ Ես. ԺՂ. 25, 26։ Հայտ. ԺԹ. 13։

քաժինը վերջը կառնէ, յաւիտեան պիտի վայլէ անիկա։ Ասոր համար է որ մեծա-ւոունին վրայով կըսվի Թէ, «Դուն քու բարիքներդ հոն կեանքիդ ժամանակը ընդու-նեցիր, անանկ ալ Ղազարոս չարչարանք-ները (ընդունեց)· ուստի անիկա հիմայ հոս կըմխիթարվի, և դուն հոս կըպապա-կիս *։

Ակնարկութիւն։ Աւրեմն կիմանամ որ հիմակ-ւան եղած բաներուն վրայ սէր ձգելու չէ, հապա գալու բաներուն սպասելու է։

Մեկնիչ· Ո՛շմարիտ խօսեցար· ինչու որ տեսնըված բաները ժամանակաւոր բաներ են, բայց չի տեսնըված բաները յաւի-տենական են †։ Այս Թէպետ աս ասանկ է՝ բայց որովհետև ներկայ բաները և մեր մարմնաւոր ախորժակը այսչափ մօտ դրա-ցիններ են իրարու, անոր համար շուտով կըբարեկամանան· և դարձեալ՝ որովհետև հանդերձեալ բաները և մարմնաւոր զգա-յութիւնը այսչափ օտար են իրարմէ, անոր համար միշտ ատանկ հեռու կըմնան իրար-մէ ‡։

Ասոնցմէ ետքը երազիս մէջը տեսայ որ Մեկնիչը Աբրիստիանոսին ձեռքէն բռնեց ու անիկա մեկ տեղ մը տարաւ, ուր որ պատի մը տակը կրակ կըվառէրկոր, և անոր քովը մեկը կայնած՝ միշտ ջուր կըթափէր անոր վրայ որ մարէ, և սակայն հվելը բար-ձրը կելլար կրակին բոցը, և հվելն կը-բորբոքէր ան։

Աբրիստիանոս հարցուց՝ Թէ ի՞նչ կրնը-շանակէ ասիկա։

Պատասխան տըւաւ Մեկնիչը և ըսաւ· Ա-ս կրակը Աբրիստոնէական հնորհաց գործքն է որ սրտին մէջը կըհրահրի· ան որ ջուր կըթափէ վրան անիկա մարելու հա-մար, սատանան է։ Բայց ան որ կըտեսնաս Թէ կրակը աւս առաւել բարձր կըվառի և կըբորբոքի, անոր պատճառն ալ պիտի տեսնաս։ Ա-ս ըսելով անիկա պատին միւս կողմը տարաւ, ուր որ տեսաւ Թէ մեկը կայներ էր իր ձեռքը եղի ման մը բռնած, ուրկից ծածկաբար շարունակ կրակին վրայ կըլեցուներ։

Ասոր Աբրիստիանոս հարցուց՝ Թէ ի՞նչ կըցուցընէ ասիկա։

Պատասխան տըւաւ Մեկնիչը· Այսիկա Աբրիստոս է, որ միշտ իր ընորհաց եղովը սրտին մէջը արդէն սկսված գործը կըպահ-պանէ· և սա միջոցովը՝ սատանային բոլոր ըրած բաներուն վրայ՝ իր ժողովրդոցը հո-գիները լինքը տակաւին կըզօրացունէ *։ Այս ան որ տեսար Թէ մարդը պատին հետևը կայներ էր կրակը պահպանելու համար, ասիկա քեզի կըսորվեցունէ Թէ փորձու-Թեան մէջ իյնող մարդուն դժուարին է տեսնալ Թէ Աբրիստոնէական ընորհաց գոր-ծը ինչպէս կըսնանի կըպաշտպանի հոգիին մէջը։

Ետև տեսայ Թէ Մեկնիչը իր ձեռքէն բռնեց՝ և անիկա դեղեցիկ տեղ մը տարաւ, ուր որ բարետեսիլ և հոյակապ պալատ մը շինված էր։ Աբրիստիանոս մեծապէս զը-ւարճացաւ ասա պալատը տեսնալուն· ու նաև տեսաւ որ անոր վրայ քանի մը հոգի կըպը-տըտէինկոր, որոնք բոլորովին ոսկեԹել հանդերձներով հագված էին։

Ընաստենը Աբրիստիանոս հարցուց Թէ, Այս կրնանք մի մտնալ։

Այս խօսքին վրայ Մեկնիչը անոր ձեռքէն բռնեց ու դէպի պալատին դուռը տարաւ· և մէյմալ նայիս որ դուռը շատ մարդիկ կայներ էին՝ որոնք ներս մտնալ կուզէին, բայց չէին համարձակեր։ Ետև դռնէն քիչ մը հեռու սեղանի մը առջին մեկը նս-տեր էր, գիրք ու կաղամար մը ուներ իր առջևը, որ ներս մտնողներուն անունը գը-րէ։ Ընկէց՝ է զատ տեսաւ որ դռանը ճամ-բուն վրայ խել մը զրահաւոր մարդիկ կայ-ներ էին դուռը պահելու, ու դիտաւորու-Թիւնին ներս մտնալ ուզողներուն վրայ ամէն վնասը ու չարիքը կատարել էր։ Հիմայ Աբրիստիանոս քիչ մը զարմանքի մէջ մնաց։ Վերջը՝ երբոր բոլոր մարդիկ զինուորված մարդիկներուն վախէն ետ քաշ-վեցան, Աբրիստիանոս քաջասիրտ մեկը տեսաւ որ գրագիրին քովը գնաց ըսելով, «Իմ անունս գրէ՝ տէր իմ»· գրագիրը անոր անունը որ գրեց, իսկոյն մարդը իր Թուրը քաշեց, ու գլուխը սաղաւարտ մը դրաւ, և դէպի դուռը վազեց ան զինուո-ւած մարդոցը մէջէն, որոնք սաստիկ զո-րութեամբ զինքը վիրաւորեցին· բայց մար-

*Ա Կոր. ԺԳ. 25։ † Բ. Կորնթ. դ. 18։ ‡ Հռով. է. 15—25։

* Բ. Կորնթ. ԺԲ. 9։

դը ամենևին չէ թուլնալով կատաղաբար ա֊նոնց վրայ յարձակեցաւ զայնելով և կոտ֊րելով ։ Այսպէս շատ վէրքեր ընդունելէն և զինքը դուրսը պահելու աշխատողներուն շատերը վիրաւորելէն ետև՝ * բոլորին մէջէն երեն ձամբայ բացաւ, ու գնաց պալատը մտաւ. անատենը մէկ անուշ ձայն մը լսվեցաւ ներսիններէն, այսինքն անոնցմէ ոչ պալատին վրան կըպըտըտէնկոր ըսելով.

Ով քաջասիրտ մարդ, մեր ներս՝ մեր,
Յաւիտենական փառքը սուացիր։

Ասանկ ինքը նեղս մտաւ, և անոնց հա֊գած հանդերձներուն պէս ոսկեթել հան֊դերձներով հագվեցաւ ։ Ընատենը Աբիս֊տիանոս խնդաց ու ըսաւ. կարծեմ թէ ես ասոր ինչ նշանակելը սուղ իմացայ ։

Եւ հիմայ Աբիստիանոս խնդրեց որ իր ձամբան երթայ. բայց Մեկնիչը ըսաւ. Չէ, կեցիր, մինչև որ քիչ մը բան ալ ցուցընեմ քեզի ։ Այսպէս նորէն անոր ձեռ֊քէն բռնելով խիստ մութ սենեակի մը մէջ խօթեց, ուր որ երկաթ վանդակի մէջ մարդ մը նստեր էր ։

Ան մարդը խիստ տրտում մէկը կերևար, իր աչքերը գետինը անկեր էր, ձեռքերը իրարու կապեր էր, ու իր սրտէն սաստիկ կըհառաչէր ։ Ուստի Աբիստիանոս հար֊ցուց թէ, Ինչ կրնշանակէ սա ։ Մեկնիչը ըսաւ որ ինքը խօսի ան մարդուն հետը ։

Ընատենը Աբիստիանոս ըսաւ մարդուն. Ինչ ես դուն, ով մարդ ։ Պատասխան տը֊ւաւ մարդը թէ, Ես ան եմ, ինչ որ ատե֊նօք չէի ։

Աբիստիանոս. Ինչ էիր դուն ատենօք ։

Մարդը. Ես ատենօք գեղեցիկ և ծաղ֊կեալ Աբիստոնեայ մը էի † թէ իմ աչքիս և թէ ուրիշներուն աչքին առջևը. ես ա֊տենօք իմ կարծեօքս երկնային քաղաքին յարմար մէկ մը էի, և մինչև անգամ մե֊ծապէս կուրախանայի մտածելով թէ հոն պիտի մտնեմ ։

Աբիստիանոս. Պինտ աղէկ. բայց ինչ ես դուն հիմայ ։

Մարդը. Ես հիմայ յուսահատեալ մէկն եմ, և ատ երկաթ վանդակին մէջը խա֊փանվելուս պէս՝ յուսահատութեան մէջը խափանված եմ ։ Չեմ կրնար անկից դուրս ելլալ. ահ, անհնար է ինծի դուրս ել֊լալ ։

Աբիստիանոս. Ասոր ինսոը ատ վեճակին մէջը ինկար ։

Մարդը. Երեսնութիւնը և պարկեշտու֊թիւնը մէկդի ձգեցի. երատանակը իմ տան֊կուրծիններուս շրխկը ձգեցի. Աստուծոյ բարութեանը և անոր լուսատու խօսքին դէմ մեղանչեցի. Հոգին տրտմեցուցի՝ ու ինքը գնաց. Սատանան դրդեցի և ինքը ինծի եկաւ. Աստուած բարկութեան շարժեցի՝ ու ինքը թողուց գնա. իմ սիրտս անանկ կարծրցուցի որ չեմ կրնար զգ֊ջումի գալ ։

Հիմայ Աբիստիանոսը հարցուց Մեկնի֊չին թէ ասոր պէս մարդու մը համար յոյս չի կայ մի ։ Ուրեն հարցուր, ըսաւ Մեկնի֊չը ։

Աբիստիանոս. Ընատեն Աբիստիանոսը մարդուն ըսաւ. Դէ, յոյս չի կայ՝ հապա յուսահատութեան երկաթ վանդակին մէջը պարտիս մնաս ։

Մարդը. Չէ, ամենևին յոյս մը չի կայ ։

Աբիստիանոս. Ինչու համար, Ամենօրհ֊նեալ Աստուծոյ Որդին խիստ ողորմած է ։

Մարդը. Ան անիկա կրկին անգամ խաչը հանելի իմ անձիս *. ես իր անձը անարգե֊յի †, իր արդարութիւնը արհամարհեցի. ես իր արիւնը անսուրբ բան մը սեպեցի. ես շնորհաց Հոգին տրտմեցուցի ‡. ուստի ես գիս բոլոր խոստումնքներէն դուրս ձգե֊յի, ու հիմայ ուրիշ բան չի մնար ինծի՝ բայց միայն սպառնալիքներ, սոսկալի ըս֊պառնալիքներ, Աստուծոյ դատաստանին և բոլբոջած բարկութեանը ահարկու սպաս֊նալիքները, որ իբրև թշնամի պիտի ուտեն զիս ։

Աբիստիանոս. Ինչու համար դուն քեզ ատ վիճակին բերիր ։

Մարդը. Ան աշխարհին ցանկութիւննե֊րուն՝ հեշտութիւններուն և շահերուն հա֊մար, որոնք երբոր կըվայելէի իմ անձիս կըսեի որ շատ բերկրութիւններ պիտի ու֊նենամ։ Հայց հիմայ ան բաներուն ամէն մեկը իբրև հրեղէն օրդ մը կըխածնէ և կըկրծէ զիս ։

Աբիստիանոս. Հայց հիմայ չէ՞ս կրնար զղջալ ու դարձի գալ ։

* Առակ. ժա. 12։ Գործ. ժդ. 22։ † Գ֊կ֊ղ. ը. 13։

* Նբր. գ. 6։ † Գ֊կ֊ղ. ժդ. 14։ ‡ Նբր. է. 28, 29։

Անդրէ. Ըստուած ինձի զգ֊ջում տալը մեկզի ձգեց։ Իր խօսքը ինձի քաջալերու֊ թիւն չի տար հաւտալու. մանաւանդ որ ին֊ քը զիս աս երկաթ վանդակին մէջը զոյց, և բոլոր աշխարհի մարդիկը չեն կրնար զիս դուրս հանել։ Ով յաւիտենականութիւն յաւիտենականութիւն. ինչպէս պիտի կը֊ ուրխմ ան Թշուառութեանը հետ՝ որ յաւի֊ տենականութեան մէջը պարտի իմ դէմս ելլալ։

Մեկնիչ. Ընատեն Մեկնիչը Քրիստիա֊ նոսին ըսաւ թէ, Ըս մարդուն Թշուառու֊ թիւնը միտքդ թող ճնայ, և յաւիտենա֊ կան զգուշութիւն մը ըլլայ քեզի։

Քրիստիանոս. Ո՜հ. սարսափելի բան է ասիկա՝ ըսաւ Քրիստիանոս։ Ըստուած ին֊ ծի օգնէ որ արթնուն և պարկեշտ ըլլամ, ու աղօթք ընեմ որ աս մարդուն Թշուառու֊ թեանը պատճառէն փախչելու կարող ըլ֊ լամ։ Տէր իմ, հիմայ ալ ատենը չեկաւ իմ ճամբաս ելլելու։

Մեկնիչ. Ակռիը որ քեզի մէկ բան մալ յուսընեմ, ու հապա քու ճամբադ ելլեմս։

Ընանկ անոր ձեռքէն բռնեց՝ ու զին֊ քը սենեակ մը տարաւ՝ ուր որ մէկը իր ան֊ կողնէն կելլարկոր. ու հանդերձը հագած առտնը կըզողոզը և կըսարսափէր։ Ընատե֊ նը Քրիստիանոս հարցուց թէ ինչու համար աս մարդը կըզողզակոր։ Ուստի Մեկնիչը հրաման ըրաւ մարդուն որ իր անանկ զողա֊ լուն պատճառը ըսուցէ։ Ուստի մարդը ըս֊ կըսել ըսել. «Ըս գիշեր քունիս մէջը ե֊ րազ մը տեսայ, ու մէյմալ երկինքը բոլո֊ րովին խաւարեցաւ, և անանկ սոսկալի կեր֊ պով ոլոտաց ու փայլատակէց՝ որ զիս մահ֊ ուան դուռը հասցուց։ Ընանկ՝ երազիս մէջը վեր նայեցայ՝ ու տեսայ որ ամպերը ան֊ սովոր կերպով մը կըվազեինկոր. ասոր վը֊ րայ ահաւոր ձայն մը լսեցի փողի, ու նաև մէկ մարդ մը տեսայ ամպի մը վրայ նստած՝ և երկինքին հազարաւորները իրեն սպասաւորութիւն կընէին, որոնց ամէնը կրակի բոցի կընմանէին. երկինքը ևս կրա֊ կի բոցի մէջ էր։ Ալ երջը մեծ ձայն մը լսեցի որ կըսէր. «Ելէք՝ ով մեռեալներ, ու դատաստանի եկէք»։ Ու աս խօսքին վրայ քարերը պատռտեցան, գերեզմանները բաց֊ վեցան, ու անոնց մէջէն մեռեալները դուրս եկան։ Ոմանք շատ ուրախութիւն ունէին ու դէպի վեր կընայէին, և ոմանք լեռներուն տակը պահվըտիլ կուզէին։ Ընտքը տեսայ որ ամպերուն վրայ նստող մարդը գիրքը բացաւ ու հրաման ըրաւ աշխարհի որ մօտ գան։ Ու սակայն էր ատ֊ջևը բորբոքած սաստիկ բոցին պատճառովը խել մը մի֊ ջոց մնաց անոնց մէջը, ինչպէս որ դատա֊ ւորին և ատենը կայնող բանտարգելին մէջ տեղը միջոց մը կըմնայ *։ Ընաև լը֊ սեցի որ ամպին վրայ նստող մարդուն բո֊ լորտիքը եղած սպասաւորներուն աս հրա֊ մանը եղաւ. «Ընաղեցէք որոմը ու յարդը, և բորբոքած լիճը ձգեցէք անոնք» †։ Ու ասոր վրայ ձիշտ իմ կայնած տեղս անյատակ փոսը բացվեցաւ, որուն բերնէն մուխ ու կրակի կայծակներ և սոսկալի ձայներ կել֊ լային։ Ընաև նոյն սպասաւորներուն ըսվե֊ ցաւ. «Իմ ցորենս ամբարները ժողվե֊ ցեք ‡. ու ասոր վրայ տեսայ որ շատերը վեր կըցափշտակվէին ու ամպերուն մէջը կըտարվէին. սակայն ես ետ մնայի §։ Ուստի ես ալ ուզեցի որ գիս ծածկեմ, բայց չի կրցայ. ինչու որ ամպերուն վրայ նստող մարդը իր աչքերը վրաս տնկեր էր. իմ մեղքերս ալ միտքս եկան, և խղճմ֊ տանքս ամէն կողմանէ կըզատախազէր ինծ֊ մէ॥։ Ըսոր վրայ քունէս արթընցայ։

Քրիստիանոս. Բայց ո՞ր բանը աս տեսա֊ րանէն քեզ այսչափ վախցուց։

Մարդը. Ո՜նչ կըսես. կարծեցի թէ դատաստանին օրը եկեր է, ու ես պատ֊ րաստ չեմ անոր. բայց ամէն բանէն էվե֊ լի աս վախցուց զիս, որ հրեշտակները շա֊ տերը ամպերուն մէջը հաւքցին, ու զիս ետ ձգեցին. նաև դժոխքին փոսը՝ որ իր բերանը ճիշտ իմ կայնած տեղս բացաւ։ Խղճմտանքս ալ զիս տանջեց. և ինչպէս որ կարծեցի՝ Դատաւորը միշտ իմ վրաս կը֊ նայէր իր երեսին վրայ բարկութիւն ցուցը֊ նելով»։

---

*ա Կորնթ. ժե։ ա. Թես. գ. 16։ Յոբ. 15։ Յհ. ե. 28,29։ բ. Թես. ա. 8,10։ Յայտ. ի. 11, 14։ Նաում. ին. 21։ Մատ. է. 16, 17։ Պետ. է. 4։ Ե. 1։ 3։ Մաղ. 2, 3։ Դանիէ. է. 9, 10։ † Մատթ. գ. 12. ժգ. 30։ իդ. 30։ Մաղ. դ. 1։ ‡ Գալ. գ. 17։ § ա. Թես. դ. 16, 17։ ‖ Հռոմ. բ. 14, 15։

Աստեն Մեկնիչը Քրիստիանոսին ըսաւ. «Խմացա՞ր ի՞նչ բաներըը»։

Քրիստիանոս. Այո՛ խմացայ, և զիս յոյսի ու վախի մէջ ձգեցին անոնք։

Մեկնիչ. Ըղէկ. անանկ միտքդ պահէ բոլոր բաները, որոնք քու քովդ եղան խոթան մը ըլլան՝ քու ճամբուդ մէջը քեզ առաջ քշելու։ Ետքը Քրիստիանոս սկսեց իր մէջքը ամուրցունել ու իր ճամբորդութեանը պատրաստուիլ։ Աստեն Մեկնիչը ըսաւ. «Մխիթարիչը միշտ քու հետդ ըլլայ՝ բայց՛ Քրիստիանոս, ու քաղաքը երթալու ճամբուն մէջը քեզի առաջնորդէ»։

Ետքը երազին մէջը տեսայ որ Քրիստիանոսին երթալու ճամբուն երկու կողմը պատ քաշած էր, և ան պատը կըկոչուէր՝ Փրկութիւն *։ Ուստի ծանրաբեռնեալ Քրիստիանոսը աս ճամբան վեր կըվազէր, և իր կռնակի բեռին պատճառովը մեծ դժուարութիւն կըքաշէր։

Անանկ վազելով մեկ տեղ մը հասաւ ուր որ բարձրակեկ բլուր մը կար, և ան բլուրին վրայ խաչ մը տնկած էր, ու քիչ մը վարը բլուրին ոտքը գերեզման մը կար։ Մէյմալ երազին մէջը տեսայ որ Քրիստիանոս խաչին առջևը ելածին պէս՝ իր բեռը քակվեցաւ ուսերէն և իր կռնակէն ինկաւ, ու սկսեց վար գլորուիլ՝ մինչև որ գերեզմանին բերանը եկաւ. ան տեղը գերեզմանին մէջը ինկաւ, և ես մէյմալ անիկա չի տեսայ։

Քրիստիանոս հիմայ մեծապէս ուրախացաւ որ իր բեռնէն ձերձեցաւ, ու ցնծալից սրտով ըսաւ. «Ինքը իր տրտմութիւնովը ինծի հանգստութիւն շնորհեց, և իր մահովը կեանք։ Ետքը ատեն մը լուռիկ կայնեցաւ որ նայի և զարմանայ. քանզի շատ զարմանալի բան եկաւ երեն՝ որ խաչին երևոյթը զինքը ասանկ ապատե իր բեռէն։ Ուստի կրկին և կրկին անոր վրայ նայեցաւ, մինչև որ իր աչքերէն սկսեց արցունք բխալ ու երեսնիվար վազել †։ Երբ՝ ինքը ասանկ որ կայներ և կուլար կու, մէյմալ երեք հատ լուսաւոր անձինք եկան երեն, ու զինքը բարևեցին ըսելով. «Խաղաղութիւն քեզի»։ Ետքը առաջինը ըսաւ, «Քեվլին քեզի քու մեղքերդ» *. երկրորդը զինքը իր հին լաթերէն հանվեցուց և ուրիշ լաթեր հագցուց իրեն †. և երրորդը անոր ճակատին նշան մը զարկաւ ‡, ու կնքած թուղթ մը տըւաւ իրեն՝ և ըսաւ որ ճամբան վազած ատենը անոր վրայ նայի, ու երկինքին դուռը հասնի նէ ան թուղթը ներս տայ։ Ասանկ՝ անոնք իրենց ճամբան գացին. և Քրիստիանոս ուրախութենէն իրեք անգամ ցաթկեց, ու ցնծութեան երգերով առաջ գնաց։

Կինձ յամէայրենի խոզ։

Դեկտեմբեր ամսուն մէջ առտու մը կալկաղայէն քանի մը հոգի նաւակով վայրենի բադի որսորդութեան ելան։ Ջուրերը դեմ ըլլալով շատ քիչ յառաջացան ան օրը. և հետևեալ առտուն նորէն ջուրերուն դէմ աշխատելնուն տեղը մէջերնուն երկու հոգի միտքերնին հաստատեցին ցամաքը ելլալ և թուչուն գարնել։ Ա՛ս երկուքին մէկը շուտով հոգնելուն եւ դառնալ նաւակը գնաց, և միւսը իր որսորդութեանը էտևէ ըլլալով հեռուէն թուփի մը վրայ կանանչ աղաւնի մը տեսաւ։ Ետացանը շիտակ գարկաւ վար ձգեց աղաւնին։ Վռովի սպասաւորը առաջ վազեց որսը առնելու, բայց ծառին հասնելու քանի մը կանգուն մնացած անոր շուքին տակը վայրենի խոզ մը տեսաւ՝ որ ան գարնուածի թուչուններուն նախանձաշիկ կընէկոր։ Սպասաւորը ահով ու դողով եւս գարձաւ իր տէրոջը իմացունելու աս դիպուածը. մարդն ալ մինչև հիմայ իր հրացանը նորէն լեցուցեր էր։ Սպասաւորը աս լուրը բերելուն՝ պարոնը սկսեց կապարեայ գնտակով հրացանը լեցունելու. բայց դեռ իր գործը չի կատարած խոզը կանչելով իր պահված տեղէն դուրս ելաւ, և պարոնին կայնած տեղէն միայն քանի մը կանգուն հեռուն նեղ ճամբու մը վրայ կայնեցաւ։ Պարոնը և իր սպասաւորը աս գազանը որ տեսան, իսկոյն սկսեցին փախչիլ։

Խոզը խանչէց և կատղեցաւ, բայց իր թշնամիներուն վրայ չի յարձակեցաւ. հապա քիչ մը անոնց ետևէն նայելով նորէն իր առջև տեղը գարձաւ։ Պարոնը գազանին

---

* Յոյ. ին. 1։ †. Օրա. ժբ. 10։

*Առկ. բ. 5։ †. Օգտ. ջ։ 4 ‡ Եզեկ. ա. 3։

եւ դառնալը որ իմանայ՝ չուզեց որ ան լաւ պատեհութիւնը կորընցնէ · ուստի դարձաւ եւ հրայանը կրակելով զարկաւ գազանը , որ իր մէկ քովին վրայ զետինը ինկաւ , եւ ուսերուն մնացին զարնուած ձակէն արուները սկսաւ զետին պէս վազել : Որսորդը իր նոր ըրած ոլին վրայ վազելով որ անշարժ զետինը պառկեր էր , սկսաւ մտածել թէ ինչպէս կրնայ առնել չնչացած նաւը տանել անիկա , որ խոհարարը կերակուրին առնէին կարենայ հատցունել անիկա : Հայց սակայն իր միտքը դրածը չէ յաջողեցաւ · ինչու որ դեռ անոր վրայ չէ հասած՝ մեռեալ կարծուած գազանը յանկերց ոտքերուն վրայ կայնեցաւ , եւ կատաղաբար իր թշնամին վրայ վազել սկսաւ : Հիմայ թէ որ փախչելով խալըսելու ձեր ըլլար , չէ պիտի կենար մարդը · բայց չէ կրնալուն հարկաւորեցաւ որ դէմադէմ պատերազմի անոր հետ · ուստի հրայանը վեր բռնեց եւ խոզը որ իր դէմը եկաւ՝ բոլոր զօրութիւնով գլխուն իջեցուց երկաթը , բայց հրայանին փատէ մասը կոտրեցաւ ու երկաթը ձեռքէն ելաւ : Այս զարնուածքը ըստ բաւականին գազանը թմրեցուց · և հիմայ որսորդը ինքզինքը պաշտպանելու բան մը չունենալուն իր ձեռքը , անոր վրայէն յանկերց և սկսաւ փախչիլ , իր կեանքը ազատելու հնարմը : Յիսուն քայլ առաջ չէ գացած եւ տեսաւ նայեցաւ որ գազանը նորէն ոտք եղեր և գինքը կըհետեւէկոր : Ա՛յ մալ սկսաւ նորէն կատաղութեամբ առաջ վազել , թէպէտ և արունը շարունակ կըվազէրկոր : Պարտնը գիւրութեամբ վազելու համար վերարկուն կռնակէն նետեց և բոլոր զօրութիւնը հաւքած կըջանար որ գազանը իրեն չի հասնի · բայց իր աշխատութիւնը անօգուտ էր , ինչու որ խոզը շուտով իրեն մօտեցաւ , և երկուքին մէջը միայն քանի մը կանգուն միջոց մնաց :

Որսորդին զօրութիւնը տկարացաւ իր անձին պահպանութեանը համար բրած ջանքերուն մէջ · լեզուն ցամքեցաւ և քիմքին փակաւ , և յաջողութիւն գտնալու յոյսը բոլորովին վերջացաւ : Այս միջոցիս ճամբուն վրայ քանի մը քայլ հեռուն պզտիկ ծառ մը նոր յուսով զօրացուց մարդը · և իր ապաւինութեան տեղը հասնելու համար իր վերջին ճիգը բանեցունելով ճիւղերուն մէկը բռնեց և ծառը ելլալու վրայ էր , որ առեն իր թշնամին հասաւ և անոր վարտիքէն բռնեց : Հայց սակայն մարդուն բաղդը բանելով վարտիքին կտորը պատռեցաւ ելաւ՝ և ինքը ծառին փաթթվելով ելաւ անոր ճիւղերուն մէջը որ մէկ ապահով տեղ մը կերեւար իրեն : Գազանը տեսնալով որ չի կրցաւ իր թշնամին յաղթել , վճռեց անիկա ծառէն վար առնել · ուստի ետ ետ երթալով ծառին վրայ վազեց և զօրովը սաստիկ զօրութեամբ զարկաւ անոր · ծառն ալ թարմ և պզտիկ ըլլալուն արմատէն ելաւ ու մէկալ կողմի փոսին մէջը ինկաւ , որ առեն խոզը ու մարդը անոր ոտերուն մէջը սկըսեցին թապըլտըկել : Մարդուն բաղդը բանելով խոզին վրայ եւ լաւ և անոր կոկորդէն բռնեց · խոզը սկսեց աշխատիլ որ թշնամին ձեռքէն խալըսի , բայց չի կրցաւ · ինչու որ մարդը իր բոլոր ճանրութիւնը անոր մարմինին վրայ տալով՝ խոզին զարնուած տեղէն արուներ սկսեց էվէլօք վազել , և անոր մեռնելու ժամին ըրած ջանքերը հետզհետէ տկարացան : Վրանի մը բոպէ անցնելէն ետև սկսեց մնայն իր ոտքերովը թեթեւ կիսկեր նետել , և մահը շուտ մը վրայ հասնելով պատերազմը վերջացուց :

Յաղթող որսորդը իր կենացը ազատութեանը համար ան աստիճանը հոգներ էր՝ որ թշնամին մեռնելէն ետև ժամի մը չափ հեւալով մնաց ան տեղը առանց շարժելու : Հաւանական է որ շատ երկար պիտի մնար անանկ , թէ որ ընկերները իր ուշանալէն և սպասաւորին տրուած լուրէն տագնապով ըլլալով գինքը փնտրելու չելլային նէ : Անոնց օգնութիւնովը կրցաւ ելլալ և նաւակը դառնալ · և երբոր ինքը դէպի տեղերքը կիջնար , մեկալները իր սպանած սոսկալի թշնամին վերցուցին և իր առջևէն ութը հոգիով նաւակը տարին :

Ծանօթութիւն :

Այն որ չբաւարարութենէ կրվախնայ , չափաւորութիւն թող գործածէ · քանզի առանց չափաւորութեան մէկը չի կրնար հարստանալ · և չափաւորութիւնընելով քիչ կրգտնվի որ աղքատանայ :

Ընտանեվարի։

Երբեմն մարդիկ առանձին են՝ ամէն եվելի և մեծամեծ մեղքեր կը գործեն, քան երբեմն ընկերութեան մէջ ըլլան։ Երբեմն Աստուա ղբոխտին մէջը մինակ կը պլըտըտէր, անատեները չարը իր քովը եկաւ և զինքը խաբեց։ Այվ որ մարդոց հետ՝ և համեստ ընկերներու մէջ կը կենցաղավարի, մեղք գործելու կամ չունայ. կամ թէ գոնէ տեղ և ժամանակ չունենալ մեղք գործելու։ Դատելի Թագաւոր երբեմն առանձին մնաց և դատարկ, ու պատերազմի չելաւ, ընութեան մէջ ինկաւ և սպանութիւն գործեց։ Առանձնութիւնը մեղամաղձոտութիւն կը բերէ մարդուս. և առանձնակեաց մարդ մը շատ անգամ կըլլայ որ չար խորհուրդներ խորհի։ Մելամաղձոտութիւնը Սատանային մէկ գործիքն է, որով իր չար դիտաւորութիւնները կըկատարէ։ Մէկ մարդ մը ոչ չափ խորունկ Թաղվի ան վիճակին մէջ, այնչափ եվելը զօրութիւն կունենայ Սատանան իր վրայ։ Մինչեն ապահով ձանապարհը յայտնի և ընկերական վիճակի մը մէջ ապրիլն է։ Յայտնի կերպով և ընկերութեան մէջ՝ մեկ մարդ մը պարտի քաղաքավարութեամբ և համեստութեամբ ապրիլ, պարտի երևալ թէ Աստուծմէ կըվախնայ, և աւ մարդիկ եղած իր պարտաւորութիւնը կըկատարէ։

Աղբու-Ընտանեկան։

Ազգ մնած և աղեկ կրթըված կին մը՝ որ գիտութեամբ և քաղաքավարութեամբ ալ կատարելագործեալ է, անգին անհամեմատ ստեղծուած մըն է։ Իր ընկերութիւնը մեծ վայելչութիւն է. իր անձը հրեշտակային անձն է, և իր վարքը երկնային վարք է։ Անքը բոլորովին հեզութիւն և քաղցրութիւն է, խաղաղութիւն՝ սէր՝ և բերկրութիւն է։ Ամանկ կինը մարդուս խիստ բարձր բաղձանքներուն ամէն կերպով յարմար է. և ան մարդը՝ որ ասանկ կնոջ մը վիճակեալ է, ուրիշ ընելիք չունի, բայց միայն անոր վրայ ուրախանալ և Աստուծոյ փառք տալ։ Ասոր հակառակը՝ թէ որ կին մը կրթութեան ընծայած օգուտներէն զուրկ ըլլայ, տես թէ ինչ այլանդակ կըլլայ։ Թէ որ իր բնութիւնը աղեկ ըլլայ, կրթութեան պակասութիւնը զինքը թոյլ և տկար կընէ. իր միտքը՝ վարժութիւն չունենալուն, զինքը լերթ և շատախօս կընէ. իր գիտութիւնը՝ դատողութիւն և փորձառութիւն չունենալուն, զինքը ինքնահաճոյ և այլանդակ կընէ։ Թէ որ իր բնութիւնը գէշ ըլլայ, քաղաքավարութեան պակասութիւնը զինքը եվելի գէշ կընէ, և կըլլայ ամբարտաւան, դառոզ, և կանչվըռտող։ Թէ որ սատիկ կերքերու տէր ըլլայ, մարդավարութեան պակասութիւնը զինքը կատաղի և խռովարար կընէ։ Թէ որ հպարտ ըլլայ, ընտրողութեան պակասութիւնը զինքը ինքնահաւան դժուարաբարոյ և ծիծաղելի կընէ։

Օգուտները Թափած տերևներուն վրայ։

Պէտք չէ որ խորհինք թէ ծառերէն թափած տերևները բոլորովին կըկորսըվին և բանի մը պիտանի չեն. բանականութիւնը և փորձը ասոր հակառակը կիմայտնեն մեզի Աշխարհի վրայ բան մը չի կայ որ կորսըվի, բան մը չի կայ որ անպիտան ըլլայ. ուստի ծառերէն և թուփերէն ինկած տերևները բանի մը պիտանի են. ասոնք կը փտին և հողը կըպարարտացունեն։ Ձունը և անձրևը անոնց աղտոտ մասունքները կը զատեն և ծառերուն արմատներուն կըտանին։ Ան երբ որ տերևները թափվելով գետինը կըծածկեն, նորատունկ բոյսերուն արմատները կըպահպանին, ցանված սերմերուն վրայ ծածկոյթ կըլլան, և անոնց բողոտիքը չափաւոր աստիճանով տաքութիւն և խոնաւութիւն կըպատճառեն։ Ո՛անանց կաղնի ծառերուն տերևները մասնաւորապէս ասոնց բանս կընեն. ոչ միայն ծառին աղեկ պարարտութիւն մը կուտան, հապա անոր տակէն եղած նոր բողբոջներուն ալ։ Ասկից՝ ի զատ նաև խոտերը բուսցունելու ալ շատ օգտակար են։ Ասոնք այնչափ հարկաւոր բաներ են, որ թափած տերևները ամենևին երբեք անպիտան մէկզի նետելու համար ժողվելու չէ, բայց միայն երբոր այնչափ շատ ըլլան՝ որ խոտը բուսցունելնուն տեղը անկից երթնց տակը խեղդեն նէ։ Ասկից կերևայ թէ Աստուծոյ ստեղծած բաներուն մէջը ամենևին անպիտան բան մը չի կայ։

ՍԱՄՓՍՈՆ

Նէրայեցոց բռնապետին նենգաւոր նեղութեանը։
Դատ. ԺԶ. 4—21։

Ու եղաւ որ անկէ ետեւ կնիկ մը սիրեց Սոռեկի ձորին առուին մէջը, որուն անունը Դալիլա էր։ Ու փղշտացիներուն նախարարները անոր ելան ու իրեն ըսին. Նիկա համոզէ ու նայէ թէ իր մեծ զօրութիւնը ո՞ւր է, և ինչով կրնանք յաղթել իրեն, որպէս զի անիկա կապենք զինքը տկարացունելու. ու մենք ամէն մէկս հազար հարիւր արծաթ կուտանք քեզի։ Ու Դալիլա Սամփսոնին ըսաւ. Ըսէ ինծի՝ քեզի կաղաչեմ, քու մեծ զօրութիւնդ ո՞ւր է՝ և քեզ ինչով կապելու է քեզ տկարացունելու համար։ Ու Սամփսոն ըսաւ անոր. Թէ որ եօթը հատ կանանչ ջղօք զիս կապեն՝ որ բնաւ չորցած չըլլան, անատեղը կըտկարա-

նամ՝ և ուրիշ մարդու մը պէս կըլլամ։ Անատեղը փղշտացոց նախարարները եօթը հատ կանանչ ջիղեր բերին անոր՝ որ չորցած էին, որ ինքը անոնցմով կապեց անիկա։ Իսկայ մարդիկը ծուղակ լարած իր հետը սենեակին մէջը կրսպասէին. և ինքը անոր ըսաւ. փղշտացիները վրադ հասան, Սամփսոն։ Ու ան ջիղերը կտրտեց, ինչպէս որ չուանին թելը կրկորի կրակին հոտը առնելուն պէս։ Այսպէս՝ իր զօրութիւնը չիմացվեցաւ։ Ու Դալիլա Սամփսոնին ըսաւ. Ահա իս ծաղր ըրիր՝ և ինծի սուտերը խօսեցար. հիմայ ըսէ ինծի՝ կաղաչեմ քեզի, ինչով կրկապվիս դուն։ Նա ան ըսաւ անոր. Թէ որ նոր չուաններով ոլոնցմով գործ գործըված չէ՝ զիս ամուր կապեն նէ, անատեղը կըտկարանամ և ուրիշ մարդու մը

Օվախոտ։

Ա արդկային սովորութեանց մէջ ամէնէն աքանչելին Ճախոտի սովորութիւնն է։ Պրեթէ բոլոր ուրիշ սովորութիւնները՝ որ ընդհմով մարդիկ կրհեշտանան, ասկից էվելի բնականին մօտ են. և քիչ սովորութիւններ կան որ ասկից էվելի հակառակ ըլլան բնական հոձութեան։ Ընդհանրապէս անիկա չի զործածողներուն բոլորին զզուելի է Ճախոտը, և անոնք որ կըզործածեն, առջի բերանը ջանքով և զժուարութեամբ սորվեցան անոր։ Հիմայ զարմանալին ան է, որ ասանկ սովորութիւն մը՝ որ պրեթէ բոլոր ուրիշ սովորութիւններէն քիչ պատճառներ ունի ընդհանրապէս տարածվելու նէ, ինչպէս բոլոր անոնք զերազանցե՛ և այսչափ ընդարձակ տարածեր է։ Աշխարհս հողագունտիս բոլոր կողմը գաց՝ր է. խիստ վայրենի ազգերէն մինչև յետին աստիճան քաղաքակարթալ ժողովրդոց ամէն վիճակին հասեր է. և Սիպերիայէն մինչև Հասարակածը՝ ու Հասարակածէն մինչև Հարաւային բևեռը ամէն կլեմայի տակ մըտեր է։

Ասկից էվելի զարմանալին ան է, որ ասոր սովորութիւնը համի մատաբար քիչ աստեղին մէջը այսչափ տարածեր է. քանզի սովորութիւն մը բոլոր աշխարհի վրայ տիրապետելու համար 250 կամ 300 տարիէն բան մը ըսել չէ։ Ծխախոտը Ամերիկայի սեփհական խոտ մըն է, և անոր զործածութիւնը անկից անցած է բոլոր ուրիշ կիրճերուս։ Տաճկաստանի պարսկաստանի և ուրիշ Արևելեան երկիրներուն բոլոր բնակիչները ինքզինքնին ասոր սովորութեանս տըւած ըլլալով, և ծուխ քաշելու արհեստը կատարելութեան հասցուցած ըլլալով, երբեմն ամանք կսլծկցին թէ ծխախոտի սովորութիւնը Եւրոպա չի մտած արևելեան կողմերը կար։ Ամանք ալ ըսին թէ ասոր խոտին զործածութիւնը Ամերիկայէն Եւրոպա չանցած՝ արևելեան կոզմերը խոտը կըզտնըվէր. բայց ասոնց կարծիքը սխալ է։ Ըստ Արևելեան պատմութիւնները ալ Արևելցիներուն սովորութիւնները մտածմամանաբար կըսլատանին, բնաւ չեն յիշեր թէ ծխախոտ քաշելու սովորութիւն ունէին անոնք։

պէս կըլլամ։ Ասոր վրայ նոր չուանները առաւ՝ և անոնցմով անիկա կապեց, ու իրեն ըսաւ. փղշտացիները վրադ հասան, Սամփսոն։ Ու ծուղակ լարողները սենեակին մէջը կըսպասէին։ Ու ինքը անոնք զերձանի պէս կտրտեց իր բազուկներէն։ Ու Դալիլա Սամփսոնին ըսաւ. Մինչև հիմայ ես ծաղը ըրիր, և ինծի սուտեր խօսեցար. ըսէ ինծի ինչով կըկապվիս։ Ու ինքը ըսաւ անոր. Եթե որ իմ գլխուս հօթը փունջերը տաստայնին հետը հիւսելու ըլլաս նէ։ Ու ա նիկա ցիցով մը ամուրցուց ան, որ ըսաւ անոր. փղշտացիները վրադ հասան, Սամփսոն։ Ու անիկա արթընցաւ իր քունէն, ու տաստայնին ցիցովը և տաստայնովը միկդի զընաց։ Ու ան ըսաւ անոր. Ինտոր կրնաս ըսել Ես քեզ կըսիրեմ, երբոր քու սիրտդ իմ հետս չէ նէ. սա երեք անգամ խաբ ծաղը ըրիր, ու ինծի չըսիր թէ քու մեծ զօրութիւնդ ո՞ւր է։ Ու եղաւ որ երբ անիկա իր խօսքերովը ամէն օր ղինքը կընեղէր՝ և կըստիպէր անիկա, անոնկ որ իր հոգին մինչև՛ մահ նուաղեցաւ, բոլոր իր սիրտը պատմեց անոր և ըսաւ ասոր. Մմ գլխուս բնաւ ածելի ղրված չէ. քանզի ես իմ մօրս փորին Նազովց ուրշված եմ. Եթե որ ածըլվիմ՝ անառութիւնը իմ զօրութիւնս ինծմէ կերթայ, ու կըտկարանամ և ամէն մարդոց պէս կըլլամ։ Ու երբոր Դալիլա տեսաւ թէ բոլոր իր սիրտը իրեն զըուցեց, խրկեց ու կանչեց փղշտացւոց նախարարները, ըսելով. Ելէք սա անգամս, քանզի բոլոր իր սիրտը յուզուց ինծի։ Ընտանները փղշտացւոց նախարարները իրեն եկան, ու իրենց ձեռքին մէջը ստակ բերին։ Ու ինքը իր ծունկերուն մէջը քնացուց անիկա. ու մէկ մարդ մը կանչեց, և անոր գլխուն հօթը փունջերը ածիլել տըւաւ անոր. և սկսաց նեղել անիկա, ու անոր զօրութիւնը զնաց իրմէն։ Ու ըսաւ. փղշտացիները վրադ հասան, Սամփսոն. Ան իր քունէն արթընցաւ՝ ու ըսաւ. դուրս ելլամ ինչպէս որ ուրիշ անգամներուն առաջ, ու ինքզինքնս թօթվիմ. ու չէր գիտեր թէ Եհովան մեկնեցաւ իրմէն։ Բայց փղշտացիները զինքը բռնեցին՝ ու իր աչքերը փորեցին, ու Գազա իջեցուցին անիկա. ու պղինձ կապանքներով կապեցին անիկա. ու բանտին տանը մէջ կաղար։

Ջինաստանցիք կըկեղծաւորին Թէ իրենք շատ դարերէն հետէ ծխախոտ քաշելու սորված են, բայց աս ալ սխալ է։ Կարելի է ծուխ քաշելու սովորութիւն ունենին, բայց չէ Թէ հիմակվան նոյն ծխախոտը։ Ախտ հաւանական է որ Ջինաստանցիք պինտ առաջ Ընդկաստանէն ընդունեցին բուն ծխախոտը. ինչու որ աս խոտին սերմը պինտ առաջ Փորթուկալները յամի Տեառն 1599 ին Ընդկաստան տարին։

Ես Թուականէն երեսուն տարիի չափ ետքը Փորթուկալները Պարսկաց Ծոցին մէջը տեղ ստացան քնակելու, և կերևայ Թէ ծխախոտ քաշելու սովորութիւնը անատնը մնաւ Պարսկաց մէջ։ Ուսոի կըկարծենք Թէ ծխախոտին սերը Փորթուկալները ձը-գեցին Պարսից մէջ, և Ընդկաստանէն խոտը բերել տըւին. ասկից ’ի զատ բուն իրենք Պարսիկները ալ Ընդկաստանցոց հետը միշտ հաղորդակցութիւն ունէին, ինչպէս որ մինչև հիմայ ալ ունին, և ա-սանկ ծխախոտը Ընդկաստանէն դիւրու-Թեամբ Պարսից երկիրը անցաւ։ Ըսիկա հարծեօք զըուցված բան չէ. քանզի Փոր-Թուկալներուն Պարսից Ծոցէն աքսորվելէն երկու տարի ետև՝ 1628ին Պարսիկները Ընդկաստանէն շատ ծխախոտ բերել կու-տային։ Ես Ադամ Օլէարիոս Ընդ-պեցին՝ որ ան տարին Պարսկաստան գտնը-վեր է, մեկ դիպուած մը կըպատմէ՝ որ Ըս-պահն քաղքին մէջը պատահեր է։ «Ըս-տուն ուղտ մուտ՝ կըսէ, Ընդկաստանէն ծխախոտով բեռնաւորված, (ուղտապաննե-քը նոր եղած արգելքը չէ գիտնալով.) և Ա՛ուհամմետ Ալի պեկը հրաման ըրաւ որ ուղտապաններուն ականջները ու քիթերը կըտրըվին. քառասուն բեռ ծխախոտն ալ խորունկ փոսի մը մէջ դնել տալով՝ բը-նկցունել տըւաւ ան, ու երկու օր և եր-կու գիշեր իր Թանձր մուխովը քաղաքացի-ները ձրի ծուխ քաշեցին»։

Հազարացիք կերևայ Թէ աս սովորու-Թիւնը և խոտը անմիջապէս Եւրոպային քնդունեցին, ան ատեններն՝ երբոր Պար-սիկները Ըրևելքէն ընդունեցին անիկա։ Բայց սակայն Ըրևելեան Տաճկաստանի բը-նակիչները կարելի է Թէ որ Պարսիկներէն ընդունած ըլլան, կամ անոնց պէս Ընդկաս-տանէն։ Եպուհ Թովմաս Էրպէդր երբոր Խաբէլոն էր՝ սրճարաններուն վրայ խօսե-լով կըսէ Թէ, «Ընակիչները իրիկվան դէմ սրճարանները կըհաւաքվին սուրճ խը-մելու, որ է Պուռնեան հեղանիւթ մը, ան՝ Թանձր և լեղի. ու նաև ինքզինքնին օղիով և ծխախոտով կաբեցունեն ան խանութ-ներուն մէջը»։ Յանդիս անուն արժանահա-ւատ Ընդլիացի մը որ 1610ին Կոստանդնու-պոլիս էր, ծուխ քաշելու սովորութիւնը Տաճկաց մէջ նոր մտնալը աղէկ կըստորագ-րէ։ «Ծխախոտը շատ կըսիրեն՝ կըսէ. ե-ղեգի մը ծայրը փատէ գլուխ մը անցուցած ծխախոտը մէջը կըլեցունեն, և եղեգին մէ-ջէն կըթաշեն. անտարակոյս անոնք նոր սո-վեցան աս, և Ընդլիացոյմէ իրենց մէջը մտաւ. և Թէ որ երբեմն չի նայվի, անշուշտ իրենց մէկ գլխաւոր առուտուրը պիտի ըլ-լայ ասիկա։ Նայց Ա՛ուրատ փաշան քիչ մը առեն առաջ ծխավամրջ մը խօթել տըւաւ տաճկի մը քիթը, և խայտառակու-Թեամբ քաղաքին մէջը պըտըտցունել տը-ւաւ ան։ Ըյսու ամենայնիւ գաղտուկ տեղե-րը կըզործածեն, և այնչափ ընտրութիւն չունին որ Ընդլիայի մէջ նետվելու ծխա-խոտը խիստ պատուական կըհամարվի իրենց մէջ»։ Ըս խօսքը հաւանակ անաբաւ ուրիշ բան չի նշանակեր, բայց ան՝ որ Տաճկըն-քը՝ ինչպէս որ ուրիշ Ըրևելեան ժողովուրդ-ներն ալ Ընդլիայի մէջ հասարակաբար գործածված ծխախոտին շատ կակուղ տե-սակը կըգործածեն։ Ըսած ծխավամրջները հիմակվաններուն հետը նոյն են, միայն Թէ հիմակվաններուն տլինեակները հողէ են։

Ծխախոտին Ընդլիա մտնալը յամի Տեա-ռըն իբրև 1578ին էր. և Սթօ իր պատ-մութեանը մէջ կըսէ Թէ, Եպուհ Ուալ-Թեր Րալի սկսեց առաջ գործածել անիկա, որուն վրայ ամէն մարդիկ կըզարմանային Թէ ինչ պիտի նշանակէ ան։ Նա սակայն նոյն երեսին մէջը կըսէ Թէ, ծխախոտը Ընդլիա եկաւ և հոն իմացվեցաւ 1656ին, Եպուհ Յոհաննէս Ըօքինսընին ձեռքովը։ Ըատանականաբար ըսել կուզէ Թէ 1578ին բերվեցաւ իբրև նոր բան մը, և 1656ին ընդհանրապէս կըզործածվեր։

Սթօ՝ որ նախատանօք կըխօսի ծխախո-

Տփնեակ. ՀՀ։

տին վրայ, կերևայ ըսել Թէ Աղեսաքսէթի Թագաւորութեան առեներ կամաց կամաց Հաստատելու վրայ էր անոր գործածութիւնը. և իր գլուխ առեներ շատ մարդիկ և շատ կնիկներ հասարակաբար կը գործածէին։ Այդ Աղեսաքսէթ Թագուհիին ետև Յակոբոսին Թագաւորութեանը ծխախոտին պատիւը իջաւ, և բոլորովին արգիլվեցաւ անոր գործածութիւնը. սակայն աս արգելքը հասարակութեան չազդեց. հապա մի այն իր պալատին մէջինները, որոնց ապրուստը իրմէն կախեալ էին։ Ըսա տեղս քանի մը պարբերութիւն կընդնենք՝ որ կը ցուցընեն ծուխ քաշելուն Թագաւորին քովը ինչ պատիւ ունենալը, և անատենվան անոր գործածութեան կերպը։

«Ես աս գարշելի սովորութեանը ոչինչ բան ըլլալուն վրայ խօսելով՝ մեծ ոչնչութիւն և անշահութիւն չէ՞ կըսէ, որ յարդութեան մաքրութեան և համեստութեան տեղ մը՝ ինչպես է սեղանին վրայ, մարդիկ աւանց ամչնալու իրենց ծխպամորջը երկընցունեն, և անոր ծուխը մեկզմեկու երեսը փչեն, ան գարշելի ծուխը և անոր հոտը կերակուրներուն վրայ տալով և օդը ապականելով, որատեն շատ անգամ կըլլայ որ իրենց սեղանը անկից զզուող անձինք ալ գտնըվին։ Ես սովորութիւնը բարեկամութեան նշան մը եղեր է, և ան մարդը որ իր ընկերներուն հետը ինքն ալ ծուխ չի քաշեր նէ՝ խորթաբարոյ կըսեպվի, և աղէկ ընկերի կարգը չի դասվիր, Երևելեան ցուրտ երկիրներուն մէջի արբեցողներուն ըրածին պէս։ Տունի մը տիկինը իր սպասաւորին մեծ պատիւ ըրած կըլլայ, Թէ որ իր գեղեցիկ ձեռքովը քիչ մը ծխախոտ տայ անոր»։

«Այսպէս ընելով Ընձեռնիդ անանկ վտանգի մէջ կըձգէք՝ որ չէք կրնար Երեից շաբաթ օրվան ձամբորդութեանը չափ տեղ քալել կամ ձիով երթալ, և սակայն քովի աղքատին տունէն մուխոտ կըրակ մը բերել կուտաք ձեր ծխախոտը վառելու։ Իմայ աս սովորութիւնովը ի՞նչպես ձեր ստացուածքն ալ վտանգի մէջ կընդնէք նէ Թող երկրին աղնուականները վկայեն, որոնցմէ ոմանք աս պատուական սեղմած գարշահոտ խոտին համար տարին երեք հարիւր և ոմանք տարին չորս հարիւր լիրէ սեթեւթելն կուտան, որ ան նոյն ստակը անտարակոյս գիտեմ Թէ շատ էվելի աղէկ բաներու կրնար տրվիլ»։

«Այդ աս սովորութեանը մէջ ոչ միայն ոչնչութիւն կայ, հապա նաև Ըստուծոյ բարի ստուերքերուն մեծ անարգանք մը. քանզի մարդուս շունչին քաղցրութիւնը որ Ըստուծոյ մէկ բարի ստուերքն է, աս գարշահոտ ծուխովը կամքովնիդ կապականեք կոր»։

Վերջապէս՝ Թագաւորը ծուխ քաշելու դէմ իր սպառնալիքները լըմընցունելուն՝ ատանկ կըստորագրէ ան սովորութիւնը։ «Սովորութիւն մըն է՝ կըսէ, աչքին զզուելի, քիթին ատելի, ըղեղին վնասակար, Թոքերուն վտանգաւոր. և իր Թանձր գարշահոտ մուխովը շատ մօտ նմանութիւն ունի անյատուկ տարտարոսին, սարսափելի Սոիւդեան մուխին»։

Ան նոյն ինքնակալը սովորութիւն ունէր ըսել Թէ, Թէ որ ինքը սատանան խնջոյքի հրաւիրելու ըլլար, աս հետևեալ կերպ կուրները կըհանէր։ «Առաջին խոզ մը. երկրորդ՝ պաքալայ ձուկին գլուխը ու մանանեխ. և երրորդ՝ լեցուն ծխպամորջ մը մարսողութեան համար»։

Սեպտեմբեր ամսոյն վրայ։

Սեպտեմբերը իր հին անունը կըպահէ՝ Յատինացւոց տումարին մէջը եօթներորդ ամիսը ցուցընելու համար։ Թիչ մը տեղի չափ զանազան անուններ ունեցաւ աս ամիսը, ինչպէս՝ Վնեմանիոս, Նաթանիոս, Ընթոնիոս, Ընթոլիոս, և Տոլիոս. քանզի աս ինքնակալները աս ամիսը իրենց սեփհականել ուզելով, կամ Թէ ժողովը Յիւլիոս և Օգոստոս կայսրերուն տրված պատիւովը զանունք յարգել ուզելով, աս անունները ընծայեցին անոր։ Այդ աս փոփոխութիւններուն մէկը երկար չի տևեց որ ան նոր անուններուն մէկը սովորութեամբ հաստատվեր. ուստի նորէն իր հին անունովը կանչըվեցաւ, Թէպէտ և Յուլիայի անունէն տարիին իններորդ ամիսն էր ան, և չէ Թէ եօթներորդը։

Սեպտեմբեր ամիսը այգիներուն կթելուն և գարնի հնձելուն ատենը ըլլալով, հին պատկերներուն մէջը կըգրվի մէկ մարդ մը ծիրանի լաթեր հագած, ու ձերմակ և սև խաղողի ողկոյզներով պըսակված, իր ձեռքն ալ քանի մը ցորեկի գլուխ ու կշիռ մը բռնած. աս վերջինը կըցուցընէ Կշիռ կենդանակերպը՝ ուր որ արեգակը կըմտնայ աս ամսուն մէջը։